

સામાજિક વનીકરણ કાર્યક્રમ

'વિકલ્પ' ગુજરાત દ્વારા વનીકરણ માટે પધ્યતિસરનું અભિયાન

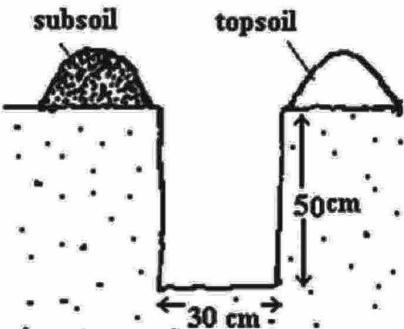

વૃક્ષારોપણ પહેલાં લેવાની કાળજી

છોડની રોપણી પૂર્વે દ્યાનમાં રાખવાની ભાબતો :

વૃક્ષની રોપણી કરવાની હોય તે જગ્યાએ ત થી ૪ અઠવાડિયા પહેલાં યોગ્ય માપનો ખાડો ખોદવો જોઈએ અને તેને ખુલ્ખો રાખવો જોઈએ, જેથી તેમાં સૂર્ય પ્રકાશથી હાનીકારક તત્વો નાશ પામે.

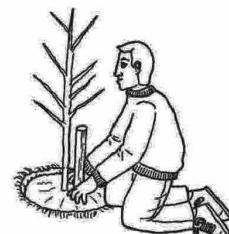
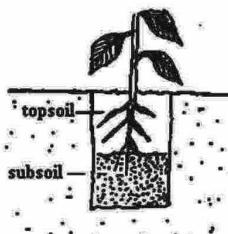
- નર્સરી કે અન્ય જગ્યાઓથી રોપાઓને રોપણીની જગ્યા ઉપર લઈ જતાં પહેલાં તેને યોગ્ય પાણી આપવું જોઈએ જેથી તેનાં મૂળ સૂક્ષ્માઈ ના જાય.
- ઓછામાં ઓછાં એક થી બે અઠવાડિયાના વરસાદ પછી રોપાને અગાઉથી ખોદેલા ખાડામાં રોપવા જોઈએ.

છોડની રોપણી પહેલાં કમ્પોઝ કે છાણીયું ખાતર, નાળીયેરના છોલનો ભૂકડો, અને માટી મીક કરીને ખાડાઓ પૂરી ટેવા.

રોપાઓને કોઈપણ દીવાલની નજીક, લાઈટના કે ટેલીફોનના થાંભલાની નજીક, પાઈપ લાઈન પાસે કે ઝાડ નીચે ના રોપવા જોઈએ.

છોડને ત/ઉ મીટરના અંતરે રોપવા જોઈએ. રોપાઓ જમીનમાં ખૂબ ઊડા કે ખૂબ ઉપર રોપવા ના જોઈએ.

છોડની રોપણી પછી દ્યાનમાં રાખવાની ભાબતો :

- વરસાદ પૂરતો ન હોય તો છોડને સમયસર પૂરતું પાણી આપતા રહેવું. છોડના ઝડપી અને યોગ્ય વિકાસ માટે પાણી અત્યંત જરૂરી છે.
- પ્રથમ વર્ષ ઉનાણમાં અઠવાડિયામાં ત્રણ વખત પાણી આપવું જોઈએ. ગરમીની ઋતુમાં સાંજે પાણી આપવું જરૂરી છે.
- એક સાથે વધારે પાણી આપી દેવાથી છોડની સમયાંતરે પાણીની જરૂરિયાત સંતોષાતી નથી અને છોડ કહોવાઈ જવાની શક્યતા રહેલી છે.
- જો છોડ સુરક્ષિત જગ્યાએ ના હોઈ તો છોડના રક્ષણ માટે તેની આજુભાજુ વાડ કરવી જરૂરી છે.
- કેટલાક વૃક્ષના છોડને ટેકાની જરૂર હોય છે જો ઝાડ નબળું દેખાય કે નમી ગયેલું લાગે તો લાકડીનો ટેકો છોડને નુકશાન ન થાય તે રીતે લગાવો.
- છોડની આજુભાજુનો વિસ્તાર ચોખ્ખો રાખો. નિંદામણ કરવું જરૂરી છે.
- જ્યારે છોડ સંપૂર્ણ રીતે ચોટી જાય ત્યારે અવારનવાર, જરૂરિયાત મુજબ કુદરતી ખાતર આપી ગોડ કરવો (છોડની આજુભાજુ જમીનનું ઉપલું પડ ખોદવું) જરૂરી છે.
- છોડના પાદાં પર ધૂળ જામી ગઈ હોય તો એને પાણીથી ધૂળું જરૂરી છે જેથી છોડ પાન શાસોચાસની કિયા કરી શકે.

વૃક્ષો રોપો, આખોહવા પરિવર્તનની ખરાબ અસરોથી બચો

વૃક્ષની સુરક્ષા સૌની જવાબદારી

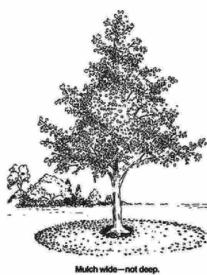
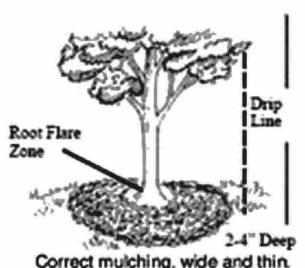
વૃક્ષો રોપો સમૃદ્ધિ લાવો

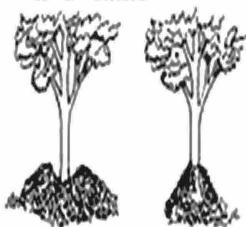
આચારણ(ટાંકવું) :

છોડના થડની આસપાસની જમીન પર સુકાઈ ગયેલું ધાસ પાંડા, સળીઓ, વગરેથી રક્ષણાત્મક આવરણ બનાવવું જોઈએ, જેથી બેજનું બાસીભવન અને બિનજરૂરી નિંદામણ થતું અટકે છે.

સાચી પદ્ધતિ

ખોટી પદ્ધતિ

છોડનો ઉત્તમ ખોરાક કુદરતી ખાતર :

છોડને યોગ્ય રીતે વધવા માટે ત્રણ મૂળભૂત તત્ત્વો નાઈટ્રોજન, ફોર્ઝરસ અને પોટેશિયમ જરૂરી છે.

લીલા પાંડા

- પશુ-પ્રાણીનું ખાતર (તે ખાતર ખૂબ સારી રીતે કમ્પોઝ થયેલ હોવું જોઈએ નહિ તો છોડ માટે નુકશાનકારક બની રહે છે.
- પ્રાણીઓના પીંછાનો લોટ (પીંછાને બાફીને અથવા સુકા પીંછાનો ભૂકો કરીને લોટ બનાવવો)
- માનવ પેશાબ (૧ જલાસ પેશાબ સાથે ૪ જલાસ પાણી મિશ્ન કરીને)
- કાગળ અથવા કાર્ડ બોર્ડની (સહી કે પ્લાસ્ટિક વગરનું) રાખને પાણીમાં પલાણીને
- હાડકાનો લોટ (પાણીમાં ઉકાળીને કે ઉકાળ્યા વગર)
- કેળાના છાલની ચા - પાકેલા કેળાની છાલને જરૂરી માત્રામાં પાણીમાં ઉકાળીને, દંડુ પડે પછી વૃક્ષના મૂળમાં ઉપયોગ કરવો
- છાણીયું ખાતર : આ ખાતર ખૂબ સારી રીતે કમ્પોઝ થયેલ હોવું જોઈએ, કહોવાયેલું હોવું જોઈએ.
- જો એવું નહિ હોય તો છોડ માટે નુકશાનકારક બની રહે છે.
- છાણીયું ખાતર બનાવવાની રીત :

૧. સુકા કે નકામા લીલા ધાસનો થર બનાવવો

૨. એની પર છાણ પાથરવું

૩. એની પર માટી પાથરવી

એમ દર વખત ત થરમાં ખાતર બનાવવું એની ઉપર ગાય-ભોસનો પેશાબ પણ રેડવો. ખાતર સુકાઈ ના જાય એ માટે એની પર રોજ થોડું પાણી છાંટવું જરૂરી છે. આ રીતે તૈયાર થયેલું ખાતરની ગુણવત્તા અને પ્રમાણ વધારે હોય છે.

- પ્રાણીઓના પીંછાનો પાવડર (પીંછાને બાફીને અથવા સુકા પીંછાનો ભૂકો કરીને પાવડર બનાવવો)
- માનવ પેશાબ (૧ જલાસ પેશાબ સાથે ૪ જલાસ પાણી મિશ્ન કરીને આપી શકાય)
- સ્યાહી કે પ્લાસ્ટિક વગરનું કાગળ અથવા કાર્ડ બોર્ડની રાખને પાણીમાં પલાણીને નાંખવી.
- હાડકાનો પાવડર, ચીકન, મટનનો ધોયેલું પાણી આપી શકાય.
- ચા બનાવ્યા પછી વધેલી ચાને છોડમાં નાંખી શકાય.
- કેળાના છાલની ચા : પાકેલા કેળાની છાલને જરૂરી માત્રામાં પાણીમાં ઉકાળીને, દંડુ પડે પછી વૃક્ષના મૂળમાં ઉપયોગ કરવો. કેળાની છાલને સૂક્ખીને તેનો પાવડર બનાવવીને ઉપયોગ કરી શકાય.
- સમારેલી શાકભાજી ફળોનાં છોડાં, નકામું ધાસ, પાદડાંને માટી અને છાણ-પેશાબ સાથે મિશ્ન કરીને કહોવડાવીને ઉત્તમ ખાતર બનાવી શકાય.

વૃક્ષને પાણી પીવડાવવાની સામાન્ય રીતો :

પાણી છોડ/વૃક્ષ માટે જરૂરી બાબત છે. છોડમાં થતા વિકાસની કિયાઓને પાણી મદદરૂપ થાય છે. છોડને ખોરાક પૂરો પાડવામાં અને છોડના વિકાસ માટે બીજી મહત્વપૂર્ણ પ્રક્રિયાઓ જેવી કે પ્રકાશ સંશોધણા, બાણ્યોત્સર્જન, શાસોચ્છવાસ માટે પાણી મહત્વનો ભાગ ભજવે છે.

૧. નવા વાવેલા છોડને વારંવાર પાણી પીવડાવતા રહો, જ્યાં સુધી તેના મૂળ જમીનમાં મજબૂત રીતે ચોટી ના જાય.

૨. છોડને ઉનાળામાં અને ગરમ વાતાવરણમાં પાણીની વધારે જરૂર હોય છે.

૩. વૃક્ષને દિવસના ઠંડા વાતાવરણ દરમ્યાન જ પાણી આપવું હિતાવહ છે જેમ કે વહેલી સવારે સૂર્યોદય સમયે અને મોડી સાંચે.

૪. જ્યારે વરસાદ વધારે હોઈ ત્યારે પાણી આપવું ના જોઈએ. ખૂબ જ ઓછું પાણી કે ખૂબ જ વધારે પાણી છોડને નુકશાન કરે છે.

આબોહવા પરિવર્તનને રોકવા વૃક્ષો અસરકારક ઉપાય છે.

૫. વૃક્ષના પાંદડાઓ પર ધૂળ જામી ગઈ હોય તો એને કુવારથી ધોવા જરૂરી છે. જેથી વૃક્ષના પાન સૂર્ય પ્રકાશનો લાભ લઈ શકે.
૬. વૃક્ષની સ્થિતિ જોઈને પાણી આપવું જોઈએ જેમ કે, ગરમીને કારણે વૃક્ષ સુકાતું જાય, એનાં પાંદડાં ઢીલાં પડી જાય તો એને પાણીની તાત્કાલિક જરૂર છે. આ સમયે પાણી આપવામાં આવતાં તે ફરી ખીલી ઊઠે છે, પોતાની મૂળ સ્થિતિ પુનઃ પ્રામ કરે છે.
૭. જમીન પરની સપાટી સૂકી હોય તો તેને પાણીની જરૂરિયાત છે એવું હંમેશા નથી કારણ કે, સપાટી પહેલા સુકાઈ જાય છે અને તેને કારણે છોડ/વૃક્ષની મૂળની આસપાસ સુકું છે કે લીલું તેની સાચી ખબર પડતી નથી. સપાટી નીચે માટી ભીની હોય તો પાણીની જરૂર ના હોય.
૮. સામાન્ય રીતે વૃક્ષને ધીમી ધારે પાણી આપવું એ વધારે અસરકારક છે જેથી પાણી જમીનમાં છોડ/વૃક્ષના મૂળ સુધી ઊડે ઉત્તરે અને ચારે બાજુ ફેલાય.
૯. છોડ/વૃક્ષની આજુબાજુની સપાટીનું ધોવાણ થતું અટકાવવા અને ધીમું બાણીભવન થતું રોકવા યોગ્ય આચાદાન કરવું જોઈએ. છોડના થડની આજુબાજુ ઢાંકવું.

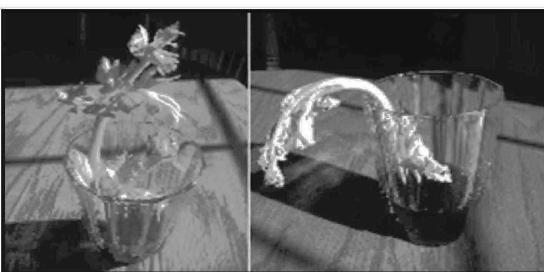
જમીનમાં ભેજ કેવી રીતે માપવો ?

- **હાથથી અનુભવીને :** મુઢીમાં માટી ભરીને અનુભવવું કે દબાવીને અનુભવવું. આપણે જાણીએ છીએ કે જમીનનું ઉપલું પડ બાકીની જમીન કરતા ઝડપથી સુકાઈ જાય છે. જો જમીનમાં ભેજ માપવો હોય તો આશરે ૩૦ સેમી કે તેની ઊડેથી માટીનો નમૂનો લો કારણ કે આટલી ઊડાઈથી સામાન્ય રીતે છોડ/વૃક્ષના મૂળ પાણી લેતા હોય છે. જો હાથમાં લીધેલી માટીને દબાવીને હાથમાં એક દડા જેવું બનાવી શકો અને મુઢી ખોલ્યા પછી પણ તે ટકી રહે અને ભેજનું પાતળું પડ અને માટીના ડાધ તમારા હાથમાં દેખાય તો સમજવું કે જમીનમાં છોડ/વૃક્ષ માટે ભેજનું પ્રમાણ એકદમ યોગ્ય છે. છોડ/વૃક્ષને સમયાંતરે નિયમિત પાણી આપવું જેથી આ ભેજ જળવાય રહે. જો મુઢીમાં માટીનો દડોના બને અને માટી વિખરાય જાય તો સમજવું કે ભેજ ખુબ જ ઓછો છે અને છોડ/વૃક્ષને તાત્કાલિક પાણીની જરૂરિયાત છે.
- **હાથમાં બનાવેલા દડામાંથી પાણી નીકળવું જોઈએ નહિ. જો મુઢી દબાવથી માટીના દડામાંથી પાણી નીકળે તો સમજવું કે જમીનમાં જરૂર કરતાં વધારે ભેજ છે અને થોડા સમય સુધી છોડ/વૃક્ષને પાણી આપવું નહિ.**

છોડને પાણીની તાત્કાલિક જરૂરિયાત દર્શાવતા લક્ષણો :

- ઓછા પાણીને કારણે છોડ/વૃક્ષ ઉપર પાણીનો તણાવ દેખાય છે, પાંદડાં ઢીલાં પડી જાય અને જેને લીધે છોડ/વૃક્ષ નમી જાય છે, માટે પાણીની જરૂર છે.
- પાણીના અભાવે છોડ/વૃક્ષનો ધીમો વિકાસ અને પાંદડા પીળા પડી જવા. પાણીની અછતને કારણે છોડ/વૃક્ષમાં ઓરાકની પ્રક્રિયા (પ્રકાશ સંશ્લેષણ) ધીમી પડી જાય છે અને છોડ/વૃક્ષનો વિકાસ યોગ્ય થતો નથી.
- છોડ/વૃક્ષના લીલા ભાગના નુકશાન નરી આંખે દેખાય છે. છોડ/વૃક્ષ ટોચના ભાગેથી મરતો દેખાય, પાણીની અછતને કારણે છોડ/વૃક્ષમાં થતું પરિભ્રમણ ઘટી જાય વિગેરે, માટે પાણીની જરૂર છે.
- છોડ/વૃક્ષનો ધીમો અથવા અપૂરતો વિકાસ અને પાંદડાઓનો વિકૃત દેખાવ - છોડ/વૃક્ષના મૂળને શાસ લેવામાં ઘટાડો, ઓક્સિજનની ગેરહાજરી (શાસોચ્છવાસમાં ગરભડ) નું કારણ છે. છોડ/વૃક્ષને વધારે પડતું ખોટી રીતે પાણી આપેલ હોય.

સામાજિક વનીકરણ સમુદ્દરાયની તંદુરસ્તીનો આધાર જ્યાં આદીવાસીઓ વસ્યા ત્યાં જંગલો બચ્યાં

 Guala Closures Group
Protect your brand - Create your value

સહયોગ : Guala Closures Group & Up2Green અને સાથી સંગાડનો

કુદરતી રોગ પ્રતિકારક દવાઓ :

રોગ પ્રતિકારક દવાઓ ઘરે જ બનાવી શકાય છે. જેનાથી જમીન અને પાકને ઝેરી તત્વોથી બચાવી શકાય છે. આપણી તંદુરસી માટે ઉત્તમ છે. વળી વગર ખર્ચ જ્ઞાતે જ બનાવી શકાય છે. કુદરતી રોગ પ્રતિકારક દવાઓ જીવસૂષિને બિલકુલ નુકશાનકારક નથી. તે છોડ માટે લાભદાયક છે અને નુકશાનકારક જંતુઓને ભગાડે છે જ્યારે જમીનને ઉપયોગી કિટાણું ઓને બચાવે છે.

લસણ અને તીખા મરચાં : શક્ક્ય હોય તેટલા તીખાં ૨૫૦ ગ્રામ મરચાંને ૪ લીટર પાણીમાં ૧૫ મિનીટ સુધી ઉકાળો, પછી તેમાં ૨૫૦ ગ્રામ વાટેલું લસણ ઉમેરો અને ફરીથી ૫ મિનીટ ઉકળવા દો. ત્યારબાદ ઈડા પડેલા દ્રાવણમાં બીજું ૨ લીટર પાણી ઉમેરો અને આ રીતે તૈયાર થયેલા મિશ્રણને છોડના મૂળમાં રેડો અને પાંદડા ઉપર છાંટો જે વૃક્ષને રોગ સામે રક્ષણ આપે છે.

લસણ, કુંગળી અને તીખી મરચાં : ૫૦૦ ગ્રામ લસણ, ૫૦૦ ગ્રામ તીખાં મરચાં અને પાંચેક કુંગળી બરાબર વાટીને ૧૨ લીટર પાણીમાં મીક કરીને એક અઠવાડિયા સુધી રાખો અને સમયાંતરે તેને હલાવતા રહો. આ રીતે તૈયાર થયેલા મિશ્રણને છોડના મૂળમાં રેડો અને પાંદડા ઉપર છાંટો જે વૃક્ષને રોગ સામે રક્ષણ આપે છે.

લીમણો, આકડો, ગંધાતી, અને પશુના પેશાબને એક ટબમાં ૧૫ દિવસ સુધી રાખો. રોજ હલાવતા રહો. ૧૫ દિવસ પછી એને ગાળી લઈને છાંટવાથી રોગ સામે રક્ષણ મેળવી શકાય છે.

વિકલ્પ :

'વિકલ્પ' સ્વૈચ્છિક સંસ્થા છે જે ગુજરાતના મૂળનિવાસી અથવા આદિવાસી સમાજને લક્ષ્યમાં રાખીને વાતાનુકૂળ સર્વસમાવેશી વિકાસ માટે કાર્ય કરે છે.

દર્શન (Vision) : વાતારણ, આબોહવાને અનુકૂળ સર્વસમાવેશક વિકાસ સાથે ખાદ્ય સુરક્ષા, આરોગ્ય, મૂળભૂત અધિકારો અને માનવીય ગરિમા ધરાવતો વિશ્વ સમુદ્દરાય.

મિશન (Karma) : સામાજિક ન્યાયના પરિપેક્ષા સાથે કુપોષજા અને આબોહવા પરિવર્તનનો સામનો કરવા માટે ખાદ્ય સુરક્ષા તરફ દોરી જતા ટકાઉ કૃષિ અને બાગાયત ઉત્પાદન તરફ આબોહવા વાતાવરણને અનુકૂળ સર્વસમાવેશી વિકાસ માટે સમુદાયને સશક્ત બનાવવા માટેનું કાર્ય કરવું.

વિકલ્પ દ્વારા સામાજિક વનીકરણ, લોક ભાગીદારીથી થઈ રહ્યું છે. એપ્રિલ ૨૦૧૬ થી માર્ચ ૨૦૨૨ સુધીમાં ૨,૩૧,૫૮૬ ફાફળાટિ અને વન્ય છોડ રોપવામાં આવ્યા. ગુજરાતના ૧૫૦ ગામોમાં ૫૦૦૦ જેટલા કુટુંબોના સહયોગથી વૃક્ષારોપણ કરવામાં આવ્યું છે. મુખ્યત્વે તાપી અને ડાંગ જિલ્લાના ગામોમાં કરવામાં આવે છે. રોપણીથી માંડીને છોડની કાળજ લેવા સુધીનું પદ્ધતિસરનું માર્ગદર્શન પૂરુ પાડવામાં આવે છે. વૃક્ષના ઉદ્ઘેરની જવાબદારી સમુદાય પોતે જ લે છે, જેને કારણે રોપાઓનું મૃત્યુ પ્રમાણ ૧૫ થી ૨૦ ટકા કરતાં પણ ઓછું રહે છે. વાતાવરણ પરિવર્તનની સમસ્યા સામે વનીકરણ એક અસરકારક ઉપાય છે.

વૃક્ષારોપણના ફાયદા :

- અસંઘ તાપમાનમાં નોંધપાત્ર, અનુભવી શકાય તેવો ઘટાડો થાય છે.

વાતાવરણમાં ઓક્સિજનનું પ્રમાણ વધે છે અને કાર્બન ડાયોક્સાઇડનું પ્રમાણ ઘટે છે. વૃક્ષો વરસાદને ખેંચી લાવે છે.

વરસાદના પાણીને વૃક્ષોના મૂળ જમીનમાં ઉતારે છે જેથી ભૂતળમાં પાણીનું સ્તર વધે છે જેથી સૂકાઈ ગયેલી નદીઓ ફરી જીવંત બની શકે છે. ભૂતળના પાણીમાં ક્ષારનું પ્રમાણ ઘટે છે.

વૃક્ષોના પાદંથી કુદરતી ખાતર બને છે જેથી જમીન ફણદુધ બને છે, ખેતીમાં ફાયદો થાય છે. ફણાઉ વૃક્ષોથી બાળકો, મહિલાઓ, બિમાર વ્યક્તિઓની તંદુરસીમાં સુધારો થાય છે.

ખેડૂતની આવકમાં વધારોથાય છે.

બળતણ માટે અને ઈભારતી લાકડાં મળે છે.

વૃક્ષો પશુપંખી અને દરેક જીવસૂષિ માટેનો વિસામો છે.

વૃક્ષો ઓક્સિજન ઉત્પાદન કરતાં કુદરતી મશીનો છે

વિકલ્પ

એ ૮, આનંદ ટેનામેન્ટ, વલ્લાપુર રેલ્વે સ્ટેશન પાસે,
વેજલપુર, અમદાવાદ-૩૮૦૦૪૧.

e-mail : info@vikalp.org
website : www.vikalp.org

જીલ્લા એકમો : વિકલ્પ

મુ. પો. નવી બીલબાલી, તા. નિંર, જી. તાપી
વધઈ, સો-મીલની સામે, વધઈ, ડાંગ.
સોનગઢ, વાંકવેલ ફિલ્યાં, લક્કડ કોટ રોડ.
તાલીમ કેન્દ્ર : થુરી-પરચૂલી ગામ, સોનગઢ નવાપુર
છાઈવે, તા. ઉચ્છલ, જી. તાપી